

BALOGH MARGIT

A KALOT története

A 19. század végére az addig csupán rendészeti-karhatalmi kérdésként kezelt szociális problémák roppant mód kiéleződtek és politikai üggyé váltak. A katolikusok jámbor hitbuzgalmi önszerveződéseit a mindennapok problémáira is választ kereső, új érdekérvényesítő erők feszítették. Ebből a forrongásból született 20. századi történelmünk egyik legsikeresebb civil szerveződése, a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testülete, közismert rövidített nevén a KALOT, amely a magyar keresztény politika korszerű alternatíváját ígerte.

A KALOT szellemiségéhez vezető út ideológiai építőköveit elsőként francia és német katolikus írók és gondolkodók rakosgatták egymásra. Írásaikban megfogalmazták a társadalom periferiájára szorult szegény rétegek sorsa iránti keresztényi felelősséget, s megkísérelték kibékíteni az egyházat a polgári demokratikus fejlődés új követelményeivel.

A RERUM NOVARUM ÉS HAZAI KÖVETŐI

A katolikus egyház hivatalos szociális tanítását a jezsuita neveletésben és diplomataképzésben részesült XIII. Leó pápa alapozta meg. 1877-ben, pápává választása előtt egy évvel, Perugia püspökeként *Kultúra és egyház* című körlevelében fejtette ki, hogy a modern vi-

lágot újból kereszténnyé, a keresztény életet pedig modernné kell formálni. Pápaként a *Rerum novarum* enciklikával történelmi jelentőségű dokumentumot adott ki 1891-ben: részint összefoglalta a marxista szocializmus és a liberális kapitalizmus elleni érveket, részint elindította a katolikus egyház megújulását, ezen belül az egyházi szociálpolitika modernizálását. A pápa – holott azt az egyházon belül is nem kevesen ellenezték – elismerte a munkásoknak azt a jogát, hogy érdekeik védelmére az államtól független, de a fegyveres osztályharcot elutasító szervezeteket alakítsanak. Amikor rámutatott az egyház eminens feladatára, a szegények és kiszolgáltatottak védelmére, azzal nemcsak tükröt tartott a klérus elé, de legitímálta a keresztény szellemiségű szakszervezeteket, egyesületeket és pártokat.

A pápai inspiráció hatására lendületet kapott – először Németországban, majd Belgiumban, Hollandiában, Ausztriában, Svájcban, Olaszországban, Franciaországban – a keresztény szakszervezeti mozgalom. Megjelentek a karitatív tevékenység túlmutató első ka-

tolikus szervezetek is. Magyarországon a politikai katolicizmus első önálló politikai szervezete, a Katolikus Néppárt 1895-ben alakult. Giesswein Sándor prelátus (1856–1923) az elsők közt ötvözte az egyház érdekeit a demokratikus és szociális tanításokkal, őt tekintjük a modern kereszténydemokrácia első jelentős közvetítőjének.

A reformkatolicizmus másik jeles képviselője Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári püspök, aki a *Rerum novarum* enciklikát lefordította és életét a szociális igazságosságnak szentelte. A jezsuita Bangha Béla (1880–1940), a szociális átalakulás neves munkása a közgondolkodás alakításának eszközeként létrehozta a Katolikus Sajtóvállalatot. A női szociális szerveződések sorában 1896-ban létrejött az Országos Katolikus Nővédő Egyesület Farkas Edit irányítása alatt, 1908-ban pedig megalakult a Szociális Missziótársulat, amelyből 1921-ben Slachta Margit vezetésével kivált a női munkavállalás gondjait feltáró Szociális Testvérek Társasága. A Jézus Szíve Nép-leányai (1921) művelődéspolitikai és szociális munkásságot folytattak. Egri Norma néven 1926-ban országos segélyszervezet indult a ferences Oslay Oswald közreműködésével.

Magyarországon 1918 után az addig csak marginális keresztényszocializmus átmenetileg a szociáldemokráciával szemben is versenyképes erővé izmosodott, taglétszáma 1920-ra meg-

közelítette a kétszázezretet. A rendszer stabilizálódásával azonban gyorsan visszasüllyedt korábbi periférikus helyzetébe. Az a kötelék, amely az egyházat a fennálló rendszerhez kötötte, megbénította a keresztény érdekvédelmet. Viszont az 1930-as évek második felében – a világgazdasági válságra adott katolikus válaszok hatására – megjelentek az ún. hivatásrendi szociális szervezetek, amelyek XI. Pius pápa 1931. május 15-én, a *Rerum novarum* 40. évfordulójára kibocsátott *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikájából építkeztek. (Ez volt az első évfordulós körlevél, amelyet azóta több is követett: 1961-ben XXIII. János pápa kiadta a *Mater et Magistra*, 1981-ben II. János Pál pápa a *Laborem exercens*, ugyanő 1991-ben a *Centesimus annus* kezdetű enciklikákat.)

A társadalmi és gazdasági változásokra, a fasiszta és bolsevik diktatúrák terjeszkedésére az egyetemeken – már nem csupán egyedi és esetenkénti szociális reformokkal, hanem a gazdasági struktúra gyökeres átalakításának koncepciójával válaszolt, és új társadalmi rendet kínált. XII. Pius pápa elvetette mind a kapitalista-liberális, mind a szocialista-szociáldemokrata kiutat, s helyettük a katolicizmus erkölcsi iránymutatásaiból is levezethető korporatív (hivatásrendi) gazdasági és társadalmi formációt ajánlott.

A hazai főpapság bizalmatlanul fogadta a *Quadragesimo annót*, és óvott

a radikális megoldásoktól, de túl kellett lépni a kompromittálódott keresztény párton, a megcsontosodott kongregációkon és hitbuzgalmi szervezeteken. Prohászka Ottokár és Giesswein Sándor szociális reformmunkásságának gyümölcse most kezdett beérni: nyitott, a társadalom szociális megújítására kész fiatal papok és világi értelmiségiek indították el a szociális átalakulást. Egyszerre akartak gátat emelni a baloldali, ateista törekvéseknek és a jobboldali, náci és nyilas „újpogányságnak”, amihez szervezeti keretként különböző mozgalmakat indítottak útra. Gyakorlati mintául a belga JOC, JAC és a felvidéki Szlovén Katolikus Ifjúsági Egyesület (SZKIE) szolgált.

AZ INDULÁS

A KALOT születése Szeged városához és a jezsuita rendhez kötődik. A klérusban a jezsuiták voltak a legfelkészültebbek a hivatásrendi társadalmi mozgalmak vezetésére. Szegeden, a Jézustársasági Bölcséleti és Hit-tudományi Főiskolán az 1930-as évek elején virágzó jezsuita szociológiai iskola működött, a legtöbb novícius itt kapott alapképzést, majd az innsbrucki egyetemen folytatta tanulmányait. A Szegedre költő-

Minden vidéki KALOT helyi szervezet saját székházzal rendelkezett, ahol hetente gyűlést tartottak megadott program szerint

zött csanádi püspökség is a jezsuita atyákra bízta 1931-től az újjászerveződő szeminárium vezetését, ráadásul Glattfelder Gyula csanádi püspök volt a közéleti és szociális kérdések felelőse a püspöki karban. 1921-ben az alföldi kisvárosba költözött a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem is, ahol a korkérdésekre fogékony értelmiségi réteg dolgozott és tanult. A tanyavilággal övezett Szeged mintegy modellezte a társadalmi feszültségeket, és hamarosan a falukutatás kiindulópontjává, a népi írók irányzatának bölcsőjévé vált. Ez a szellemi gyújtópont kellő táptalajt nyújtott egy katolikus szociális mozgalom elindításához is.

Amikor Kerkai Jenő, az innsbrucki tanulmányait éppen csak befejező, küldetéstudattal áthatott 31 éves jezsuita 1935 októberében felkereste a csanádi püspököt a munkás- és parasztfiatalág megszervezésének tervével, Glattfelder nem zárkózott el, hanem szerény öszszeggel, havi 50 pengővel támogatta a munkát. A szervezésben Kerkainak kezdetül egy másik rendtárs, Nagy Töhötöm és két világi ember, a jogi végzettségű, 27 éves Farkas György és a színésznövendékségtől a vattacukor-árúsításon át a parkett-táncosig bezárólag számos szakmát kipróbáló „világcsavargó”, a 25 éves Ugrin József volt a segítője. A két jezsuitát sokan „ikertestvérekként” emlegették: Kerkai volt az agy, Nagy páter a motor. Két különböző személyiség, mégis életre szólón összeforrottan. Nagy páter így jellemezte önmagukat: *„Olyanok vagyunk, mint egy utca páros és páratlan oldala: az egyik egyessel kezdődik, a másik kettessel, de egyik sincs meg a másik nélkül.”*

Kerkaiék 1935 decemberében tartották az első három és fél napos vezetőképző tanfolyamot. 1936 januárjában jelent meg a mozgalom első lapja, a *Dolgozó Ifjúság*. 1936. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján megrendezték az első legénynapot Kiszomborban. Ezek voltak a korszak legsikeresebbé váló hivatásrendi szociális mozgalma, az 1935–1946 között működő KALOT első lépései. A Magyarországi Katolikus Legényegyletek Országos Szövetsége 1936. november 10-én formalizálta is a magyar agrárfiatalág szervezését: erre a feladatra felállította a Katolikus Agrárfiatalági Legényegyletek Országos Titkárságát (később Testületét). 1937 januárjában a KALOT már újabb lapot indított *Forrástár* címmel, majd megkezdte munkáját a KALOT Műsorközpont, amely a falusi műkedvelő színpa-

dokat katolikus szempontból kifogástalan előadási anyagokkal, könyvekkel, játékokkal látta el. Láthatóan egy ropant erőteljes és agilis mozgalom született a magyar vidéken.

A mozgalom 1938-ban lépett túl a csanádi egyházmegye határain, és vált országossá, miután Keresztes-Fischer belügyminiszter október 11-én látta-mozgatta alapszabályát. 1939 végére 97 690 rendes és 150 ezer pártoló tagja volt. A KALOT alapprogramját 1937-ben Farkas György országos ügyvezető titkár négy rövid jelszóban foglalta össze a *Vezérkönyv agrárfiatalági vezetők számára* című kötetben. Sikerült egy elvont értékrendszert a korszaknak megfelelően rövid és közérthető jelszavakban összefoglalnia: 1. Krisztusibb embert! 2. Műveltebb falut! 3. Életerős népet! 4. Önérzetes magyart! A jelszavakba sűrített program egyszerre keresett választ a falu létkérdéseire (szövetkezeti földbérlet, képzés) és a kor erőteljes, kereszténytelen ideológiáira (nemzetiszocializmus, kommunizmus), s egyértelműen a keresztény szellemiség, a nemzeti meggyőződés és a szociális igazságosságra törekvés (perszonalizmus, szolidaritás, szubszidiaritás) általánosan követett értékrendszere köszönt vissza benne.

Az első jelszó a keresztény értékeket képviseli: krisztocentrikus világképnek és valláserkölcsei normáknak kell áthatniuk a magán- és a közéletet. Mindez természetes és magától értetődő volt a magyar faluban, amelyben a vallásosság adta az élet társadalmi kereteit a születéstől a halálig. Kevésbé hatott viszont természetesnek, hogy egy katolikus szervezet az evangélium alapjáról fejtsen ki társadalombírálatot. A *Műveltebb falut!* követelése a paraszti kultúra értékeinek nagyobb megbecsülését, a műveltség alapkinccseinek a falu számára is elérhetővé tételét jelentette. Az *Önérzetes magyart!* jelmondat a parasztság keresztény és nemzeti öntudatának felébresztését célozta. A szociális követeléseket az *Életerős népet!* jelmondat foglalta össze.

A FÖLDREFORM SZÖVETKEZETI ÚTJA

Nagy páter emlékirataiban azt mondja, hogy a KALOT eredeti célja egy „általános parasztmozgalom” elindítása volt, amelyet nagy szociális reformok gondolatával akartak életre kelteni, „amely majd elvezet a legfőbb, legtitkosabb cél-

hoz, megtartani őket az egyház számára”. A nagy szociális reformgondolat a parasztság esetében nem lehetett más, mint válasz a földéhségre.

A kérdésre a KALOT a szövetkezeti földbérlet konkrét kísérletével válaszolt. 1941-ben Gömör vármegyében nyílt meg a KALOT János Telepesképző Népiskolája, ahol gazdaságpolitikai programjának gyakorlati megvalósítását – azaz a földbérlet szövetkezetek működtetését – próbálta előkészíteni. A tanfolyamosok itt sajátíthatták el a földbérlet szövetkezetek és telepek vezetésének ismereteit azzal a céllal, hogy a várt földreform után a nagybirtokok területein létesülő új telepesfalvak, illetve földbérlet szövetkezetek megszervezői és irányítói legyenek.

Alapos válogatás eredményeként 27 legény került be a népiskola első, tíz hónapos tanfolyamára. A válogatásnál több szempont érvényesült: nagycsaládos származás, szociális ráutaltság, korábban elvégzett népfőiskolai tanfolyam, letöltött katonai szolgálat, nőtlenség, egészségügyi alkalmasság.

A népfőiskola az Országos Nép- és Családvédelmi Alaptól 250 hold szántóföldet és 10 hold kertgazdaságot kapott. A Földművelésügyi Minisztérium elismerte a tanfolyamot, elvégzői ezüstjelvényes, illetve ezüstkalászos kertgazdákká váltak. A tanárok a Rimaszombati Állami Gazdasági Iskola pedagógusaiból kerültek ki. A munkabeosztást hetenként cserélték, a gazdaság vezetője is mindig más lett. Így a munkát is és a vezetést is elsajátíthatták a hallgatók. A tíz hónapot annak tudatában tanulták végig a legények, hogy földbérlet szövetkezetet alakítva egy új falut fognak felépíteni maguknak. 1942. szeptember 15-én az első tanfolyam 27 hallgatójából 20 fő az Egeg-Szentlászló község határában (Bars vármegye) létrehozott KALOT-faluban telepedett le.

A telepesek e célra 418 kat. holdat kaptak tíz évre a Katolikus Vallásalaptól. Bérleti díjként az első két év bérmentessége után kataszteri holdanként 12 q gabona fizetéssel tartoztak. Tőkehiány miatt közös műveléssel indultak, de felszereltségük meghaladta az átlagot. A közös jószágállományba került hat ló szerszámmal és kocsival, 4 pár ökör szekérrel és 40 tinó. A holt felszerelést képezte 7 db vaseke, 2 db vetőgép, 2 nehézfogas, 2 könnyű magtakaró, 3 leveles magtakaró és 2 lóka. Ezenfelül minden család kapott egy-egy törzskönyvezett, ellés előtt álló

üszőt és anyakocát, továbbá 10 kendermagos tyúkot egy kakassal. A telepés házak s azok népi motívumokkal díszített bútorai az ONCSA 48 ezer pengős támogatásával készültek el.

A KALOT a jánosai népfőiskolával és az egegi telepítéssel akarta bizonyítani, hogy a földreform szövetkezeti útja járható. 1942 őszén Jánosiban beindult a második telepesképző tanfolyam. A második turnus telepítését azonban a háború és az SAS-behívók lehetetlenné tették.

A KALOT tudatosan készítette elő a földreformot azon az úton, amelyet még megtúrt az állami és az egyházi vezetés. Ám a dolog mégiscsak ambivalens volt: a mozgalom katolikusnak, egyházilag legitimálnak vallotta magát, elvárta és részben el is nyerte a nagybirtokos főpapság támogatását, miközben az egyházi földbirtok távlati felszámolását, de legalábbis korlátozását fontolgatta. Tehát a KALOT, miközben egyháza számára igyekezett megnyerni a paraszti tömegeket, épp a katolikus hierarchiával kerülhetett szembe, amely nagybirtokosként e törekvésekben ellenérdekelte volt.

Nem kevesen vélték úgy, hogy „ezek” a jezsuita álmodozók veszélyes illúziókat kergetnek. Glattfelder Gyula csanádi püspök meg is intette a vezetőket radikalizmusuk miatt, ám lényegében egyetértett velük, amit közölt is az Actio Catholica központjával: ha komoly tömegmozgalmat akar az egyház, akkor „szalonhanggal” nem megy semmire. A püspök szerint a kérdés azon áll vagy bukik, hogy az egyház elszánta-e magát „komoly és esetleg fájdalmas reformokra”, s akkor biztatni kell a mozgalmat, vagy nem, s akkor csendben kell maradni és ártatlan hitbuzgalmi meg kulturális próbálkozásokkal megelégedni. A főpapok többsége inkább hajlott a KALOT és a hozzá hasonló szervezetek mérséklésére, mint buzdítására, ám a KALOT-ot egyelőre mégsem kényszerítették hitbuzgalmi-karitatív-kulturális keretek közé.

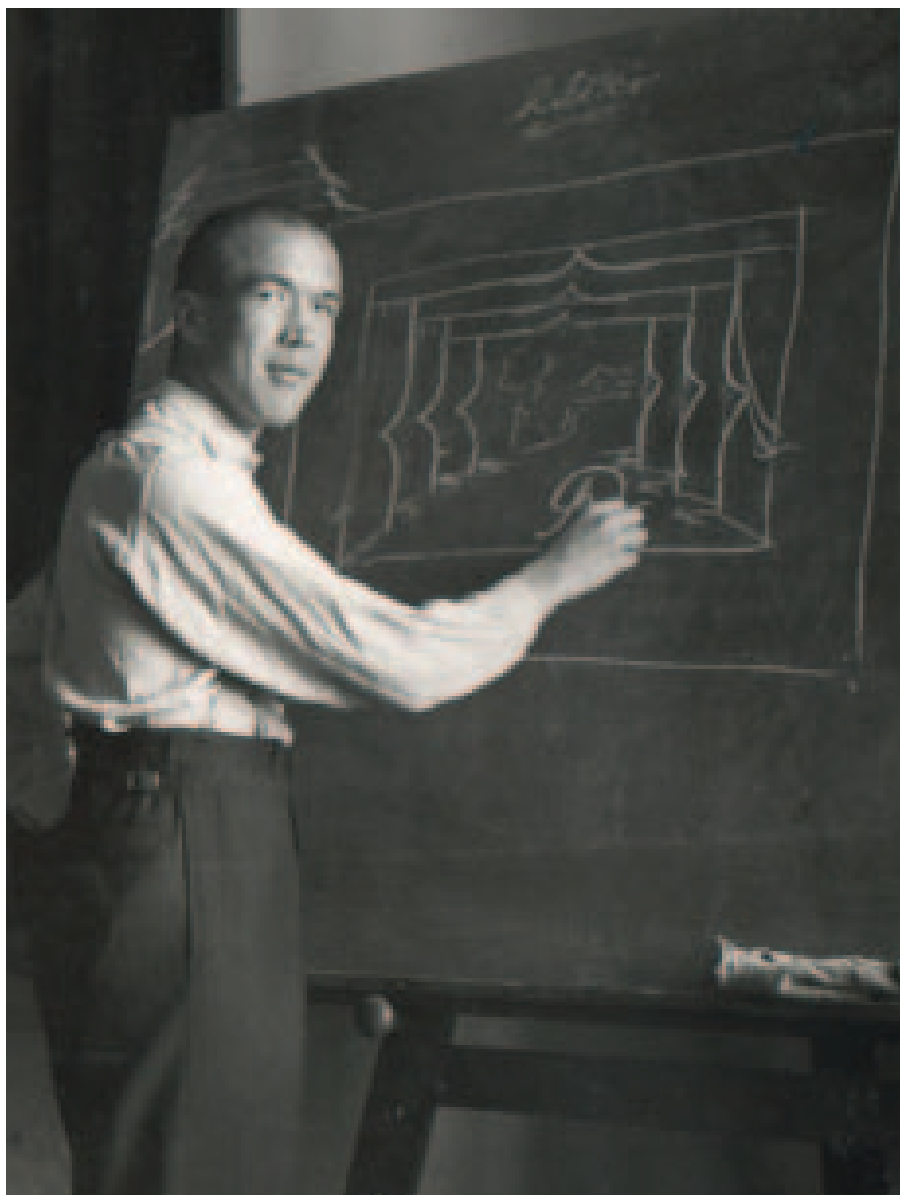
NÉPFŐISKOLÁK, NÉPMŰVELÉS

1940. október 1-jén nyílt meg a KALOT első állandó jellegű bentlakásos népfőiskolája a fővárostól 15 km-re fekvő Érd községben. A jezsuita rendtől igen kedvezményes áron megvásárolt hajdani Szapáry-kastély ettől kezdve az iskolán kívüli katolikus felnőttoktatásnak adott otthont.

Kurzus az érdi népfőiskolán. A KALOT első tíz évében mintegy 32 ezer fiatal vidéki vett részt a szervezet tanfolyamain (fent)

Színpadtechnikai oktatás is folyt a KALOT népfőiskoláin (lent)

P. Kerkai a KALOT és az Egyházközségi Munkásszakosztályok (EMSZO) gyűlésén

Kerkaiék Dániát tekintették példának, ahol Grundtvig evangélikus püspök pedagógiai elképzelései szerint a század első harmadában már mintegy

60 népfőiskola működött. Magyarországon az 1918–19-es forradalmakat követő népfőiskola-alapítási láz, majd annak pangása után az 1930-as években figyelhetünk meg újabb kezdeményezéseket. Lendületet a sárospataki református teológia faluszemináriumának sikere adott, ahol a hangsúly nem a mezőgazdasági szakképzésen, hanem a nemzeti és paraszti öntudat fejlesztésén volt. A sárospataki kísérlet hatására igen sok népfőiskolai tanfolyam indult szerte az országban. Kiemelkedő szerepet játszottak a református ifjúsági szervezetek, kiváltképp a Soli Deo Gloria és a Keresztyén Ifjúsági Egyesületek Nemzeti Szövetsége, a KIE.

A Móricz Zsigmond szerkesztésében megjelenő *Kelet Népe* 1940-ben vitát indított a népfőiskolák szerepéről, s annak nyomán a lap köré csoportosuló népi baloldal megalakította a Magyar Írók Első Népfőiskolai Közösségét. A pezsgő légkör ösztönzőleg hatott és a reformátusokhoz képest néhány év késéssel, az agrárfifjúsági mozgalom szervezésében megnyílt az első katolikus alapítású népfőiskola.

1940 őszéig 12 ezer vidéki fiatal vett részt a néhány napos agitátorképző

tanfolyamokon. A növekvő igényt a központ mind kevésbé bírta energiával és pénzzel, ugyanakkor meg kellett oldania a tanfolyamokon addig részt vett legények továbbképzését is. Mégpedig olyan szellemben, amely versenyképes a koreszméknak nevezett marxizmussal és nemzetiszocializmussal, illetve gátat emel a városi (liberális) kultúra vallásilag bomlasztó hatásai ellen és erősíti a hitéletet.

Az érdi népfőiskolán háromféle tanfolyamot tartottak: kulturálist, hivatásrendi vezetőképzőt és bizományos-ügynökképzőt. A népi kultúra megőrzése szempontjából leghasznosabbnak a magyar műveltség néven indított kulturális stúdiumok voltak. A hallgatók két és fél hónap alatt elsajátíthatták a népi színjátszás és színdarabrendezés fortélyait, nótákat és táncokat tanultak, s mindemellett irodalmi, földrajzi, egészségtani, történelmi, gazdasági, számviteli és illemtani ismereteket is kaptak.

A néphagyomány felújításának és megtartásának programja több fiatal értelmiségit is a népfőiskolára vonzott. A népfőiskola első hivatásos munkatársai közé tartozott Molnár István tánckutató. *Élő népballadák* című gyűjteménye a népi színjátszáshoz adott anyagot, csakúgy, mint Muharay Elemér *Magyar játékszín* és *Hagyományunk, műveltségünk, életünk* című munkái. 1942–1943 között Muharay állt az *Ifjúságunk* című KALOT-lap szerkesztőbizottságának

élén, amely induló költők és írók első szárnypróbálgatásait is közölte. A később Kossuth-díjas költő, Jankovich Ferenc magyar irodalmat, magyar történelmet és éneket tanított az érdi népfőiskolán. Az 1942-ben megjelent *Iránytű a népi irodalomban* című népszerűsítő irodalomtörténetét kimondottan a népfőiskolai tapasztalatok hatására írta: addig ugyanis nem létezett a parasztság számára érthető, mégis színvonalas irodalomtörténeti összefoglalás.

Illésy Péter festőművész és Kádár Zoltán művészettörténész az új, magyar egyházművészeti stílus keresése és népszerűsítése közben a Bartha Miklós Társaságtól jutott el a népfőiskolára. Közreműködésükkel jött létre a Szépmíves műhely, ahol a tehetségebb népfőiskolások szakavatott mesterek mellett faragták fába istenfélelmüket, Szűz Mária-tiszteletüket és saját, röghöz kötött életüket. Az oktatógárdában találjuk Somogyi Imre író is, a Kert-Magyarország leglelkesebb hívét és hirdetőjét.

A kulturális tanfolyamok eredménye kézzelfogható módon csapódott le az egyleti életben. Egyházi ünnepek, seregszemlék és egyéb demonstrációk alkalmával a legények – gyakran a KALÁSZ lánykörökkel karöltve – népi műsorokkal lepték meg a hallgatóságot. Ismert és ismeretlen szerzők népi játékaiknak, elfelejtett mesejátékoknak és tüzes magyar táncoknak több száz

falukossága tapsolt. A csíksomlyói pütkösdi KALOT-seregszemlén 1941. május 18-án 10 ezer székely ember nézte végig a Somlyó hegy oldaláról Múharay Elemér *Egyszer egy királyfi* című énekes népi játékát és Bálint Vilmos csíkszenttamási plébános *Gazdag és szegény Lázár* című misztériumjátékát.

A hivatásrendi vezetőképző tanfolyamokat az egyletszervezés, gyűléslevezetés, ünnepszervezés és közszereplés „tudományának” elsajátítására rendezték. A harmadik fajta tanfolyam speciális gazdasági képzést adott. A beiratkozott hallgatók bizományosi és biztosítási ügyöknépzési igazolással távozhattak, ezzel szerezve lehetőséget, hogy a föld szétaprózódása esetén is a faluban maradván találjanak megélhetési forrást. A toborzó röplapokon ugyanakkor a zsidókérdés pragmatikus olvasata is megjelent: *„Képzítjük a zsidó biztosítási ügynökségek helyén a magyar népbiztosítási hadállást”,* mert *„feladatunk lesz felváltani az agrárkereskedelemben szereplő zsidókat a törvény előírása szerint”.*

Az elkövetkező négy évben további 19 hasonló intézmény nyílt a következő helyszíneken: Szeged, Zirc, Palicsfürdő, Jánosi, Csíksomlyó (1941), Balatonberény, Püspöknádasd, Hajdúdorog, Eger, Kisunyom, Egyházásfalú, Ungvár, Szatmárnémeti és Vágsellye (1942), Szilágysomlyó, Vértesacsca, Kecskemét, Endrőd és Kassa (1943). Az anyagi támogatók közül kiemelkedik a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium, illetve a Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztálya. A képzés csaknem minden népfőiskolán hasonló volt. Kötelező érvényű tanterv nem készült, hiszen az megölte volna a helyi igényekhez igazodó kezdeményező-készséget. Az elméleti tananyagot beszélgetés és vita formájában dolgozták fel.

A tanfolyamokon igyekeztek igazi élethelyzeteket szimulálni. A legények saját képviselő-testületet választottak, házi bankot, szövetkezetet alapítottak, ahol közülük kikerült „igazgatók” és „pénztárosok” intézték a „falú” ügyesbajos dolgait. Tűzoltás, légvédelem, könyvelés, iratminták ismerete, végrendeletek, váltók, kérvények, beadványok, jegyzőkönyvek, adóívek, személyazonosságot igazoló iratok, kereskedelmi iratminták (csekk, szállítólevél, pénzesutalvány stb.) kitöltése mind szerepelt az általános tananyagban. A kertészeti ismeretek oktatására

mindegyik népfőiskola néhány holdas mintagazdaságot üzemeltetett.

A KALOT nevelő-oktató munkájával az átlagos műveltség hiányainak pótlása és a gyakorlati ismeretek továbbadása mellett egy demokratikus politikai rendszer jövődó polgárait is képezte. Vezetői irányt mutattak, nemzetépítő folyamatot indukáltak, társadalmi párbeszédre tanítottak, meghaladtak egy korszerűtlen mentalitást, és mindezzel feszegették a politikai-közjogi rendszer kereteit. Az évek során mintegy harmincezer fiatal fordult meg a népfőiskolákon.

A KERESZTÉNYSZOCIÁLIS MOZGALMAK

A KALOT-tal egy töről fakadt s mintegy kiegészítette azt a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete. Formálisan önálló és az egyháztól független mozgalom volt, nem is vallotta magát katolikusnak, hanem felekezeti (interkonfeszionális) keresztény mozgalomnak, amely nem a vallásérkölcse

helyezte a hangsúlyt, hanem az egyetemes nemzeti jellegre. A jezsuita atyák még kimondottan agrárszervezetnek indították a hivatásszervezetet: míg a KALOT a fiatal legényeket szervezi, a hivatásszervezet a felnőtt parasztságot. Ezt a keretet azonban a szervezkedés hamarosan kinötte, és célja az egész dolgozó társadalom, tehát az ipari és mezőgazdasági munkások, valamint az értelmiség gazdasági-szociális érdekvédelme lett hivatásrendi alapon.

A hivatásszervezet országos szervezését hatóságilag 1939. március 30-án engedélyezte a belügyminiszter. A csúcson, 1941-ben mintegy 300 szervezetben 25 ezer tagot tömörített. Céljai megvalósítása érdekében három, hivatások szerinti tagozatot állítottak fel: iparit, agrárt és értelmiségit. A tagozatok „népi kamarákra” osztódtak, függetlenül attól, hogy a tagok épp munkáltatók vagy munkavállalók. A hivatásszervezet programja a szociális igazságosság tág általánosságá-

A KALOT tanfolyamain végzetek szövetkezetek alapítva kamatoztathatták ismereteiket

Teleki Pál tart előadást egy KALOT-népfőiskolán. A fiatalokat arra buzdította, hogy alakítsanak ki kisebb szövetkezeteket saját termékeik árusítására.

gában mozgott, önmagában nem kívánt valódi szociális és gazdasági érdekvédelmet. Viszont 1939 derekán a hivatásszervezet figyelemre méltó aktivitást mutatott: ipari tagozata 1939. június 1-jétől november 3-ig – saját kimutatása szerint – 82 érdekvédelmi, illetve kollektív bérkövetelési ügyben járt el. A bérkorrekció 80 783 (!) munkást érintett, és mintegy 6 312 705 pengő bértöbbletet eredményezett. Más források is megerősítik, hogy számos gyárban vagy vállalatnál, ahol a szociáldemokrata pozíciók gyengébbek voltak, a hivatásszervezet vagy az EMSZO által indukált sztrájkhullám vonult le.

Az EMSZO (Egyházközségi Munkás Szakosztályok) is hivatásrendi jellegű katolikus szociális mozgalom volt, mégis mind jogállását, mind szerepét és működését tekintve különbözött mind a KALOT-tól, mind a hivatásszer-

vezettől. Az EMSZO a katolikus egyházközségek és az Actio Catholica keretén belül működött, így világi papok irányították és nem jezsuiták vagy civil aktivisták. Eredeti szándéka nem a gyakorlati szociális tevékenység volt, hanem a *Quadragesimo anno* enciklika ismertetése, a pápai tanítások terjesztése, a hivatásrendiségben nevelt egyházközségi tagok felkészítése a keresztény szakszervezeti vagy hivatásrendi tagságra. A mindennapokban azonban az EMSZO túllépett a tanításon és közéleti aktivitást is kifejtett.

A KALOT és az EMSZO által 1938-ban kiadott közös röpirat csak általában beszélt földreformról, de azt leszögezte, hogy „*e tekintetben az egyházi birtokot sem kívánjuk megkülönböztetett elbánásban részesíteni*”. Egy évvel később, immár a hivatásszervezettel is együtt jegyzett *Magyar Cél* című brosúrában viszont már a nagybirtok méltányos, de hosszú lejáratú kártalanítása mellett fölosztásra ajánlott minden bank, kereskedelmi és ipari vállalat tulajdonában lévő földbirtokot, minden 200 kat. holdnál (!) nagyobb birtokot, amelynek birtokosa vagy felme-

női a magyar állampolgárságot 1898 után szerezték meg (a zsidóság jogi emancipációja 1895-re teljesedett be, a gazdasági és hitelszövetkezetekről szóló XXIII. törvénycíkket 1898-ban fogadták el), a világháborús spekulációval szerzett 200 kat. holdon felüli birtokokat, ha nem gazdálkodással foglalkozó birtokosok tulajdonában vannak, végül minden földbirtoknak 1000 kat. holdat meghaladó részét az erdőbirtokok kivételével. A közcélokot szolgáló és közhasznú intézmények fenntartásával terhelt földvagyonokra – és az egyházi birtokok zömmel ilyenek voltak – külön elbírálást javasolt, egyelőre konkrétumok nélkül.

Legsürgősebbnek a módszeres telepítést tekintette, hogy a legszegényebbek házhelyet, olcsó kölcsönt és akkora földtulajdont kapjanak, amekkorának hozadékából emberi módon élhetnek. A program a földbérlet-szövetkezetek alapítását is szorgalmazta. A bevezető azonban leszögezte, hogy a radikális reform szükségessége és a reális lehetőség között mély szakadék tátong, ezért rövid időn belül csak a jogi vonatkozásokat tartja elintézhetőnek.

Összességében ez a csomag mélyebbre nyúlt, mint az 1940. április 20-án elfogadott földbirtok-politikai törvény.

A *Magyar Cél* a telepítésen túlmenően további fontos tételeket, köztük konkrét népjóléti intézkedéseket fektetett le, lényegében ez tekinthető a keresztényszociális mozgalmak első nemzetpolitikai programjának. Végsőként független, erős és „szociális népállamot” kívánt, amelyhez – összhangban a *Quadragesimo anno* szellemiségével – a korporációkon át vezet az út. Következésképp egyaránt elvetette az állam erejét megbontó szocialista irányzatokat és a totális fasiszta diktatúrát.

A *Magyar Cél* megvizsgálta az ún. zsidókérdést is. A program alkotója megkísérelte összeegyeztetni a keresztény alapelveket az „új világ alakulásával”: hangsúlyozta azt az alapvető keresztény tanítást, amely szerint Isten előtt és a maga belső és született emberi méltóságában minden ember egyenlő, ugyanakkor kétféle zsidókérdésről beszélt, a politikairól és a gazdaságiról. Az előbbi alapja a magyarországi zsidóság többségének és a keresztények világnézete közötti – akkor áthidalhatatlannak vélt, de a II. vatikáni zsinaton feloldott – ellentét.

Megoldásként az első és második zsidótörvényhez hasonló eljárást javasolt: az állam ne bízza többé zsidó világnézetű tanítókra, tanárookra az ifjúság nevelését: az újságírásban, a jogszolgáltatásban, a közigazgatásban, a törvényalkotásban, a közrendészetben és az állami apparátusokban 5 százalékos arányra szorítsa vissza a zsidóságot. Ez az arányszám alacsonyabb, tehát szigorúbb a törvényekben megállapított kvótáknál. A program a gazdasági zsidókérdés megoldását a hivatásrendi szerveződéstől várta, de a tisztázatlan fogalmakkal és intézményekkel tág teret hagyott az antiparlamentáris értelmezésnek.

KORMÁNYZATI HÁTSZÉL – ELŐNYÖK ÉS VESZÉLYEK

A KALOT egyházi elfogadásában és megerősödésében komoly súllyal esett a latba, hogy mind Imrédy Béla, mind gróf Teleki Pál miniszterelnökök hatékonyan támogatta a mozgalmat, abban mindketten az agrártársadalom nyilas és szélsőbaloldali fertőzésének fő gátját látták.

1938 szeptemberében Imrédy Kaposváron meghirdette az „új csodás for-

Minden nagyobb régió KALOT-ifjúsága évente egy alkalommal összegyűlt egy nagyobb seregszemlére is, Csíksomlyó, 1942

Molnár István
népdalokat tanít

radalmat”. Hallgatóságát KALOT-aktivisták szervezték. A miniszterelnök szociálpolitikai tervei széles támogatottsággal bírtak,

üdvözölték a KALOT, az EMSZO és a hivatásszervezet berkeiben is. Imrédy azonban a reformokat nem a konzervatív ellenforradalmi politika talaján, hanem az adott rendszer egész struktúrájának átformálásával, végeredményben egy náci típusú diktatúra megteremtésével akarta megvalósítani, ami persze csak idővel vált világgossá. Lépéseket tett egy olyan mozgalom megszervezésére, amely képes lehet arra, hogy konkuráljon a nyilasokkal, és elvonja tömegbázisukat. A sajtó a Magyar Frontnak nevezett mozgalomhoz csatlakozók között említette az EMSZO-t és a KALOT-ot is. A szándék mind nyilvánvalóbbá vált: Imrédy pártpolitikai célokra akarta kihasználni a katolikus szociális mozgalmakat, láthatóan szívesebben támaszkodott rájuk, mint a választott parlamenti képviselőkre.

Meddig azonosulhatnak a katolikus mozgalmak Imrédy programjával? A válasz nem született meg azonnal, fél év telt el az egyértelmű „nem”-ig. Az év második fele még a kormányzat és a hivatásrendi mozgalmak kézfogásának jegyében telt el. A belügyminiszter 1938. október 11-én láttaozta a KALOT alapszabályait, miközben más

egyesületek működését korlátozta, sőt egyeseket be is tiltott. Az aktussal a KALOT országos hatókörű mozgalommá vált. 1939-ben a KALOT-központ Budapestre költözött. A feltétlen kormánypártiságot azonban nem vállalták a hivatásrendi szervezetek. Az 1939. évi parlamenti választásokon biztos befutónak számító két listás helyet elhárították. Lassan elfordultak Imrédytól, és a Magyar Élet Mozgalom 1939. január 6-i zászlóbontásánál már sem a KALOT, sem az EMSZO nem volt jelen; ahogy egy korabeli jelentés leszögezte: *„Nyilas csodaszarvas és különféle egyéb mozgalmak kifogott szeleit fújni és fúvatni nem elsősorban papok dolga.”*

A *„nemzeti és szociális megújulás”* jelszavával lépett a miniszterelnöki hivatalba másodszer Teleki Pál, aki szintén a nagyobb mértékű állami beavatkozás és a szakszervezeteket felemésztő korporációs rendszer híve volt. A keresztényszociális hivatásrendi szervezeteket Teleki is támogatta, de felülről irányított népmozgalom helyett nemzetnevelési terveiiben számolt velük. A kormányzati elképzeléseket a szociálpolitikai hivatalnak álcázott propagandaszerv, az ún. Társadalompolitikai Osztály dolgozta ki Kovrig Béla egyetemi magántanár vezetésével.

A kiindulópont annak elfogadása volt, hogy az egyházhoz simuló katolikus szociális mozgalmak nem folytat-

hatnak nyílt politikai és társadalmi tevékenységet. Ezért a tagság politikai és érdekvédelmi képviselőtét más, de mindenképpen közös cégér alá terelnék. Az egységes, interkonfesszionális alapon álló tömegszervezet feladata lenne, hogy a társadalom keresztény szellemű szervezését, osztályharcos formák helyébe hivatásszervezetek kialakítását, szélsőséges irányzatok törekvései helyett a magyarság hagyományos életformáinak megőrzését sürgesse. Gyakorlati feladata pedig abból állna, hogy megküzdjön a szociáldemokráciával, és magához vonzza azokat a keresztény munkástömegeket, amelyek a szociáldemokrata szervezetek remélt bomlása esetén átcsapódnanának a nyilas mozgalomhoz.

Az újabb szervezeti keretek kialakítása előtt a KALOT és az EMSZO a kormány megbízásából szervezett ideológiai munkát fejtett ki, először a háborús propagandaszolgálat terén. Kovrig dolgozta ki a területi revízió érdekében viselendő háború „nemzeti” beállításának módszereit, a bel- és külföld felé irányuló propaganda részleteit és ennek intézményi kereteit: az „egyéni megbízottak” és „hangulatkeltők” hálózatának kiépítését. Míg az egyéni megbízottaktól hangulatjelentéseket vártak, addig a hangulatkeltők főbb feladata a nemzet lelki mozgósítása, a hadviselés társadalom-lélektani feltételeinek megteremtése, a végső győze-

lembe vetett hit szüntelen ébrentartása, a kedvezőtlen szociális viszonyok okozta csüggedés ellensúlyozása és a felelős politikai, illetve katonai személyek „reklámozása” volt. (A név szerint is megbízandó személyek között találjuk P. Varga László, Vida István és Freesz József hivatásszervezeti és EMSZO-vezetőket, Ambrus Józsefet, a KALOT szlovák nemzetiségi titkárát vagy Pehm József zalaegerszegi prelátest, akit később Mindszenty József esztergomi érsekként ismert meg az ország.) A Társadalompolitikai, majd 1940-től Nemzetpolitikai Szolgálatnak nevezett bizalmas információs és propagandatevékenység azt a célt is szolgálta, hogy a beszervezett egyesületeken keresztül belülről teremtsék meg a feltételeket a kormány „nemzetnevelő propagandájának” befogadására.

A Nemzetpolitikai Szolgálatnak három központ csúciszerve lett, amelyek egymással párhuzamosan és egymástól függetlenül látták el a bizalmas

feladatokat. Az egyik a Magyar Szolgálat nevet kapta. Ebbe tartozott a KALOT, az EMSZO, a református Keresztény Ifjúsági Egyesületek Nemzeti Szövetsége (KIE), a Fiatal Magyarország és a gróf Zichy Rafaelné vezetése alatt álló Magyar Katolikus Nőegyesületek Szövetsége. A Nemzetpolitikai Szolgálat adta a gerincét annak a „szellemi honvédelemnek”, amelyet Teleki az egész országot átszövő, titkos ellenállási mozgalomnak szánt. A bizalmas feladat ellentételezéseként a KALOT önellátóvá vált: népvezetői tanfolyamok, népfőiskolák, székelyföldi, délvidéki és muramelléki programok szervezésére is telt bevételeiből. A hivatásszervezet agrártagozata külön is kapott havi 10 ezer pengőt.

1940 végén kezdték meg a Magyar Szociális Népmozgalom szervezését. Ehhez ugyancsak a KALOT, az EMSZO, a hivatásszervezet, illetve a felvidéki Prohászka-körök csatlakoztak. Teleki miniszterelnök tisztában volt azzal,

hogy a szociálpolitika az adott viszonyok között a honvédelmi politika része, de a háborús körülmények közepette nem állt módjában erőteljesebben adagolni a szociális orvosságcseppeket. A Magyar Szociális Népmozgalom révén viszont „kieresztette a gőzt”, és kordában tarthatta a szociális problémákat. A hivatásrendi mozgalmak vezetői támogatták a miniszterelnök náci- és nyilasellenes elképzeléseit is.

Hiába tették le voksukat a kormány háborús politikája mellett, a keresztényszociális hivatásrendi mozgalmak nem szerepeltek sem Bárdossy László, sem Kállay Miklós miniszterelnökök terveiben. Immár direkt kormányzati támogatás nélkül, de az adott történelmi helyzetben a katolikus hivatásrendi mozgalmak megvédték az ifjúsá-

A KALOT-nak néprajzi csoportja is működött. Molnár István vezetésével a magyar néptáncot tanulmányozták

got attól, hogy a szélsőjobb hálójába kerüljön, kivált a falvakban sikerült gátat emelni a nyilasokkal szemben. A KALOT vezetői felismerték, hogy a nemzetiszocializmus nem pusztán azért veszélyes, mert egy idegen szellemet akar átültetni, hanem mert épp a hitlerizmust akarja meghonosítani.

A világháború kitörésével előtérbe került az ifjúság katonai előképzése. Az állam totális igényt tartott az ifjúság nevelésére és szervezésére, így a KALOT 1941. október 18-án egyezsége kényszerült a Leventeegyesületek Országos Központjával. Nemigen lehet másként értelmezni, mint előremenekülésként: a jezsuita atyák ezzel hátrították el a KALOT betiltását, illetve ellehetetlenítést, de lépésükért már akkoriban is, 1945 után meg különösen sok kritika érte őket.

A katolikus püspöki kar 1941. október 8-án körlevelet bocsátott ki a katolikus ifjúsági szervezetekről, elsősorban a KALOT-ról és a KALÁSZ-ról. A főpapok a honvédelmi érdekek, a leventeszervezetek fontosságának el-

ismerése mellett rámutattak a külön katolikus, valláserkölcsi szervezetek szerepére és szükségességére, de általában véve a keresztény társadalmi és szociális szerveződések elvi fontosságára is a kötelező, állami és nemzeti mozgalmak ellenében.

PÁRTSZERVEZÉSI TÖREKVÉSEK

A népfrontos erők érzékelhető összefogása a hivatásrendi mozgalmak vezetőit újabb együttműködésre serkentette. Erre megy vissza egy új kereszténydemokrata politikai párt megalapozásának kísérlete 1943. augusztus végén. A politikai katolicizmus kereszténydemokratának nevezhető irányzata a püspöki karban addig alig talált támogatásra, az 1940-es években elsősorban báró Apor Vilmos győri megyés püspök rokonszenvére számíthatott. Ez az irányzat szembefordult a német fasizmussal és hazai szövetségeseivel; demokráciát, általános, titkos választójogot, demokratikus parlamentarizmust követelt. Győrótt, a püspöki palotában 1943. augusztus 26-án zajlott le az a titkos tanácskozás, amelyen Apor püspök elnökletével 23 egyházi személyiség vett részt. A megbeszélés

– hasonlóan a népi írók, demokraták szárszói találkozájához – a jövő nagy kérdésére kereste a választ: miként készüljenek fel a háború utáni időkre?

A jelenlévők egyetértettek abban, hogy a háborús vereség a küszöbön áll, és az ország újabb sorsforduló elé került. Megállapították, hogy az egyház vezetése alatt álló társadalmi tömegmozgalmak, elsősorban a KALOT és az EMSZO, hatalmas potenciális erőt képviselnek. Ahhoz azonban, hogy a krisztusi erkölcsi elvek és a pápák szociális tanai érvényre jussanak, olyan koncentrált politikai akció kell, amelyre a hagyományos keresztény párt nem alkalmas. Ezért többen egy új tömegpárt megalakítását javasolták, de a többség még ekkor sem volt hajlandó ejteni a politikai katolicizmus hagyományos pártját. Helyette elhatározták, hogy támogatják a katolikus hivatásrendi szervezetek és mozgalmak egyesítését Katolikus Szociális Népmozgalom néven. Egyúttal kérték, hogy a püspöki kar intézzon körlevelet a papsághoz, „*melyben általános direktívákat adna, hogy a mostani válságos időkben milyen magatartást tanúsítson s a különböző politikai felfogásokkal szemben milyen álláspontra helyezkedjen*”. E kérést Apor püspök különösebb eredmény nélkül

A püspöki kar tagjai szívesen látogatták a KALOT rendezvényeit. Képpünkön Czapik Gyula veszprémi püspök fogadja a szervezet küldöttségét.

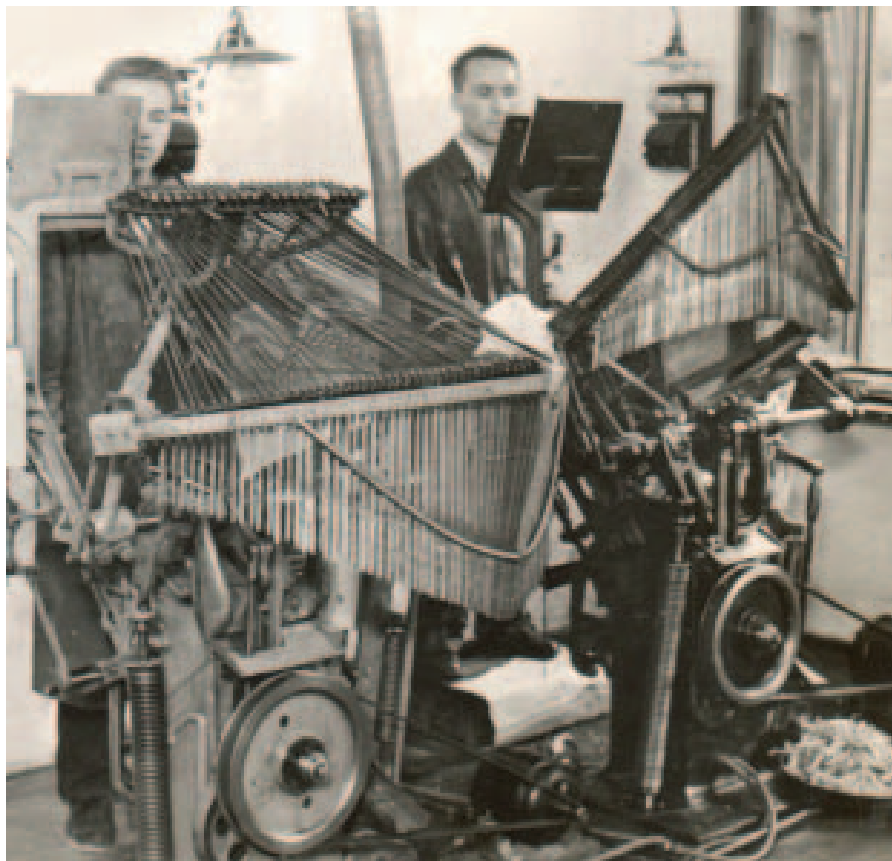
tolmácsolta a püspökök 1943. október 6-i konferenciáján.

A KALOT vezetői 1944 elején újabb javaslatot tettek egy ütőképes katolikus politikai párt szervezésére. A tavaszi püspökkari konferenciától azt kérték, hogy engedélyezze és támogassa a Nemzeti Parasztpárt (Veres Péter, Erdei Ferenc és Kovács Imre) ellensúlyozását célzó, kimondottan katolikus jellegű parasztpárt szervezését. Nagy Töhötöm és Kerkai Jenő páterek beadványát a konferencia megtárgyalta, a javaslattal elvileg egyetértett, mert abban meglátta mind az antifasiszta, de a vidéki társadalmat erjesztő parasztmozgalmak, mind az antiklerikális Szociáldemokrata Párt elleni fellépés eszközét. 1944. március 19-én, a német megszállás napján írták alá a keresztény szak-szervezeti központ és a hivatásszervezet közötti együttműködésről szóló okmányt, amelyhez csatlakozott az EMSZO és a protestáns Evangélikumi Munkásszövetség is. E szervezetek ekkor már az életben maradásért harcoltak, mert a Sztójay-kormány napirendre tűzte az egységes állami munkás-érdekképviselő létrehozását, ami egy platformra sodort keresztényt és szociáldemokratát, hivatásrendi mozgalmat és munkás-szakszervezetet.

Ahogy a Katolikus Szociális Népmozgalomból sem lett mozgalom, úgy ezek a kísérletek is elkéstek, a hadiesemények megakadályozták a kibontakozást. Pedig a tömegbázis személyi feltételei adottak voltak: az eltelt tíz év alatt a KALOT-ban, EMSZO-ban, hivatásszervezetben, KIOE-ban és a női keresztényszociális mozgalmakban mintegy egymillió tag fordult meg. Szervezeti keretek híján azonban a katolicizmusnak nem volt hatékony politikai képviselője. Politikai párt alapítására csak 1944. október közepén, illegális körülmények között került sor, amikor már a püspöki kar is hozzájárult egy új, kereszténydemokrata párt szervezéséhez. A pártépítésnek azonban nem kedveztek a körülmények. Az addigi „kétfrontos harc” az antifasiszta baloldallal és a szélsőjobb oldali nyilasokkal megakadályozta, hogy tömegméretű katolikus antifasizmus és ellenállás bontakozhasson ki.

ÚJRAKEZDÉSI KÍSÉRLETEK

Szállasi hatalomátvételét (1944. október 16.) követően a KALOT központját is feldúlták, több tagját a Nemzeti Számonkérő Szék hurcolta el. Nagy Töhö-

töm 1944 decemberében másodmagával Miskolcra átjutott a fronton. Előbb Roman J. Malinovszkij marsall, a 2. Ukrán Front parancsnoka főhadiszállására, majd Debrecenbe, az Ideiglenes Nemzetgyűlés székhelyére ment, hogy biztosítsa a mozgalom működési feltételeit. Ennek az akciónak is köszönhető, hogy a KALOT, bár népfőiskolái, értékei megsemmisültek, a nehézségek ellenére „feltámadt” és hozzáfogott az építkezéshez.

1945 tavaszára azonban kimerültek az anyagi tartalékok, P. Nagy ezért Rómába indult, azzal a tervvel, hogy onnan Amerikába utazik és pénzt szerez a mozgalom fenntartására. Ehhez kellett azok az írásbeli támogatások, amelyeket Mindszenty József vesprémi püspök és Angelo Rotta apostoli nuncius adott. Mindszenty bensőséges levélben köszöntötte a KALOT-mozgalmat. Az amerikai politikai követséghez írt első levelei egyikét is a KALOT bemutatásának szentelte. Ugyanekkor Olaszországban a volt magyarországi pápai nuncius azzal igazolta a mozgalom eredményességét és szükségességét, hogy ez az egyetlen katolikus szervezet, amely képes felvenni a harcot a bolsevizmussal.

Minden erőfeszítés ellenére a magyarországi kereszténydemokráciának

csak epizódszerep jutott, holott a KALOT bekapcsolódott a demokratizálódás folyamatába is. 1945. július 14–16-án a fasizmus és a reakció elleni küzdelem jegyében részt vett hét ifjúsági szervezet képviselőinek hódmezővásárhelyi tanácskozásán, majd 1946. március 4-én csatlakozott a Magyar Ifjúság Országos Tanácsához (MIOT), amiért Mindszenty József hercegprímás megvonta addigi támogatását a mozgalomtól.

Az 1946. tavaszi politikai válság a civil szerveződések felszámolásához vezetett. A KALOT és számos más egyesület betiltásának ürügyét egy 1946. június 17-én elkövetett, két szovjet katonára és egy magyar leány életét kioltó merénylet szolgáltatta. Július 2-án Szviridov altábornagy, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság helyettes elnöke levélben követelte a magyar kormánytól az általa fasisztabaráttnak bélyegzett ifjúsági egyesületek felszámolását. A Belügyminisztérium 1946. július 18. és 27. között a KALOT 611 helyi egyesületét oszlatta fel, és összesen több mint 1500 felekezeti jellegű egyesület szűnt meg. Volt ugyan újratekzési próbálkozás, de a KALOT, egy évtized műve, lényegében megsemmisült. ♦

A KALOT kilenc újságot adott ki, ezeknek külön szerkesztőséget és saját nyomdát is fenntartott